

16 pagini, 500 Lei

Românul Liber

NOIEMBRIE 1996
ANUL XII, NR. 11

ZIARUL UNIUNII MONDIALE A ROMÂNILOR LIBERI

EDIȚIE
INTERNĂȚIONALĂ

Trei brave generații

Barbu Brezianu

Ursita joacă nu numai renghiuri și feste, dar și împletește uneori armonios soarta oamenilor: Iată în secolul nostru trecut cum, nu departe de mănăstirea Tismana, în comuna Godinești, se nășteau în 1869 Ion Ciobanu (alias Ion Georgescu-Gorjan); iar șapte ani mai târziu, la numai câțiva kilometri distanță, și tot în județul "Gorjiul", pe plaiul Vulcan, comuna Peștișani, în cătunul Hobîța, vedea lumina soarelui Constantin Brâncuși!

Atrăși de mirajul și forfota orașului, dormici-amândoi "de procopseală" porni - vor per pedes, fiecare de capul lui, spre Craiova unde, în 1893 îi regăsim ucenicind pe aceeași stradă Madona Dudu - Constantin la numărul 19 la un "Magazin de Mărfuri și Coloniale"; iar Ion la numărul 23, la prăvălia cu "zefire", "preșuri" și alte "lipscăni" la "Steaua Colorată". Aici, deasupra (la etaj) va poposi și Brâncuși în 1902, răstimp în care el va modela în gips un admirabil portret al gazdei sale, prietenul Ion Georgescu-Gorjan.

Firul se leagă mai departe după mai bine de 35 de ani când fiul lui Ion Georgescu-Gorjan - Ștefan (pe care Brâncuși îl trata "cu multă omenie și drag") a colaborat cu trăinicie la înfăptuirea *Coloanei fără sfârșit*, izbutind în 1937 performanța ca numai în patru luni de zile și cu mijloacele domoale aflate în Regatul României de atunci - să înalțe la Târgu Jiu - după cum consemna un istoric de artă englez - "singura sculptură a timpurilor moderne care poate fi asemuită cu marile monumente ale Egiptului, Greciei și ale Renașterii".

Ștefan Georgescu-Gorjan, ca un paznic de far, a purtat tot lungul vieții sale grija *Coloanei* lui Brâncuși, remetalizând-o pentru ultima dată în 1976...

De atunci paraginea, cu un nesfârșit șir de neajunsuri și fărâdeleși s-au abătut nu numai asupra *Coloanei* și a arborilor ce o înconjurau (și care au fost cu toții rețezați), dar, rând pe rând, și asupra celorlalte capodopere... Iar acum, recent, într-o "Serată muzicală" - disonantă - rolul precumpănitor al inginerului constructor l-am auzit pe nedrept substituit cu cel al unui subaltern care, firește, a avut și el rolul și meritele lui.

Dacă totuși, spre finele emisiunii numele inginerului Ștefan Georgescu-Gorjan a fost numai incidental pomenit - mult mai gravă ni s-a părut omisiunea totală a numelui minunatului "sponsor" de odinioară - al doamnei Arethia George Tătărescu, fără de care *Coloana* nici n-ar fi existat.

Dar revenind la Ștefan Georgescu-Gorjan - personalitatea lui are de astă dată contingente și cu subsemnatul - printr-un insolit răscol și cu epopeea finlandeză *Kalevala* într-o împrejurare ce desvăluie o fatetă aproape uitată a biografiei constructorului - și anume, aceea de foarte iscusit editor.

Iată însă și întâmplarea direct legată de acest intermezzo petrecut în anii antebelicici, când domnia sa a întemeiat o prestigioasă editură bucureșteană care - în afară de tipărirea a numeroase volume din literatura română, - a publicat și câteva capodopere ale literaturii universale precum *Gargantua* a lui Rabelais (pentru prima oară tradusă la noi) ori *Povestirile fantastice* ale lui E.T.A. Hoffmann (în excelența tălmăcire a lui Al. Philippide), de

asemenea, în ediții bibliofile, *Le Grand Meaulnes* a lui Alain Fournier sau *Cartea de la San Michele* a lui Axel Munthe.

Editura Gorjan a mai dat la iveală, și tot în ediții restrânse, câteva frumoase albume și mape cu gravuri originale semnate de Vasile Dobrian, Fred Micos, Nicolae Brana și Dimitrie Hornung - prefate de Ion Vlasu și Wilhelm Benes.

Dar nu faptul că Ștefan Georgescu-Gorjan lansase lucrări de atâta anvergură m-a îndemnat în 1939 să vin într-o bună zi să-i solicit editarea traducerii epopeei finlandeze *Kalevala*, - cât mai ales împrejurarea că domnia sa tipărise cu succes și volume din literatura suedeză și norvegiană.

Presupunând, așadar, că nu ar fi avut nimic împotriva să încerce și lansarea unei alte capodopere a literaturii nordice, am trecut pragul biroului editorial care se afla la numărul 3 al unei străduțe ce încă mai purta amintirea poetului Al. Macedonski și a cărui locuință avea să fie doborâtă într-o noapte de buldozerele comuniste, tocmai când, în dimineața următoare, Tudora Vianu obținea aprobarea să fie cruțată.

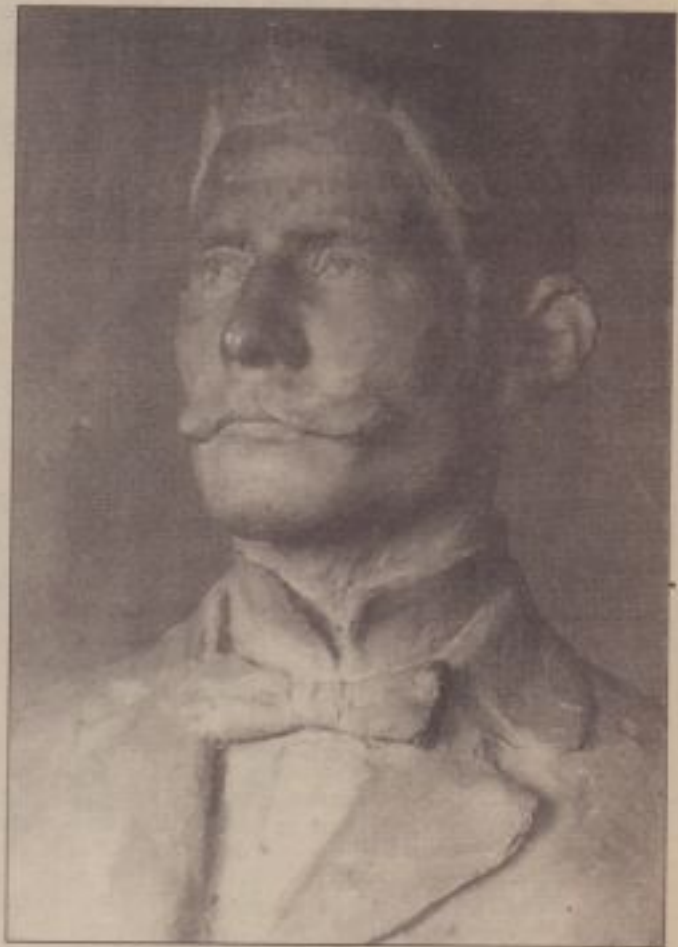
Editorul s-a arătat extrem de binevoitor față de propunerea de a publica traducerea în proză a *Kalevalei*. Și astfel, foarte curând epopeea a apărut cu o prefată iscălită de Ion Marin Sadoveanu, cu o superbă copertă a lui Pierre Grant și cu reproduceri din lucrările clasicului grafician finlandez Acseli Gallen Kailela.

A fost un eveniment editorial de vreme ce, spre mirarea noastră *Kalevala* s-a epuizat cu repeziciune din librării, alăturându-se cuminte doar prin biblioteci, celorlalte bătrâne epopei deja traduse în românește, precum *Iliada*, *Odișeea*...

Și au mai trecut mulți alți ani... Grație amicitiei pictorului Jean Steriadi, mă aflu (cu o jumătate de normă), la Institutul de Istoria Artei al Academiei, condus cu fermitate de profesorul George Oprescu care atunci îmi dăduse "sarcina" să mă ocup de apariția bianuală a celor două reviste ale Institutului - *Studii și cercetări de Istoria Artei* și *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art* a căror activitate redacțională se desfășura în Calea Victoriei, aripa stângă a vechiului Palat Regal.

Aici, într-o bună zi a anului 1963, a urcat scările Institutului editorul de odinioară al *Kalevalei*, pe care nu-l mai văzusem din anii 1940. Domnul Ștefan Georgescu-Gorjan aducea cu sine un foarte interesant text redactat în limba engleză și intitulat *The Genesis of "the Column without End"* - studiu însoțit de o mică fotografie pe care Brâncuși schițase cu stiloul nu numai silueta *Coloanei*, dar și peisajul înconjurător. Mai adusesse și alte șase fotografii reprezentând etape din procesul de montare a *Coloanei*, a cărei concepție tehnică îi aparținea.

Am primit cu entuziasm articolul și documentele iconografice și aceasta, cu atât mai mult cu cât un atare subiect se suprapunea temei "Brâncuși în România", pe care profesorul Oprescu o înscrisese în planul de activitate al Institutului. Și fiindcă tocmai descoperisem un vechi text din ziarul "L'Intransigent" semnat de Maurice Raynal (cărui sculptorul îi construise nu de mult un semineu la reședința sa din Quincy-Voisin) - text intitulat *Brâncuși, raffiné paysan du Danube* și ilustrat cu o fotografie care îl înfățișa cioplind

Bustul lui Ion Georgescu-Gorjan, sculptat de Brâncuși în 1902

Inginerul Ștefan Georgescu-Gorjan (în centrul imaginii), împreună cu Max Bill, sculptor, pictor, arhitect din avangarda elvețiană și împreună cu Carola Gideon Welker, dând explicații în dreptul *Coloanei fără sfârșit*, cu ocazia Colocviului Internațional Brâncuși, din 1976. Fotografia a fost făcută de cunoscutul fotograf englez Sean Hudson

o *Coloană* de lemn, i-am oferit domnului Georgescu-Gorjan acest document care a apărut împreună cu articolul său în *Revue Roumaine d'Histoire d'Art* (Tom I, nr.2), din 1964.

Acest prim studiu a fost doar preludiul nenumăratelor sale valoroase articole, interviuri și prelegeri de cel mai autentic interes și consacrate toate aceluiași subiect, publicate în diverse periodice precum *Ramuri*, *Arta Plastică*, *Contemporanul*, revenind însă cu fidelitate în 1965 și 1979 în alie două numere ale Revistei Institutului de Istoria Artei.

Amintirea întâlnirii de odinioară (petrecută sub pretext finlandez și sub altă zodie editorială) - avea să fie reînviată, axată fiind de astă dată exclusiv pe teme brâncușiene - totul orânduindu-se și cimentându-se treptat-treptat în cursul anilor, într-o statornică și loială prietenie cu Ștefan Georgescu-Gorjan.

Și tot într-un climat editorial - în anii 1973-1974 - avea să se desfășoare și ultimul episod, de astă dată la Editura Academiei R.P.R., unde în acea vreme se afla sub tipar și versiunea engleză a monografiei *Brâncuși în România*.

Hazardul - dacă nu și cadrele - au vrut ca responsabilul de carte și traducătorul ("translation editor") - persoana care s-a ocupat cu deosebită acuritate de lucrare, înrăurind în bine și ediția românească - să nu fie altcineva decât nepoata lui Ion Georgescu-Gorjan, Sorana - fiica lui Ștefan Georgescu-Gorjan!!!

Oare toate aceste multiple coincidențe, într-o neștiută lume a corespondențelor - nu aduc cumva aminte de basmul *Înșir-te Mărgărite*, când măgelele înșiruite ca niște mătâni par a se reaseza cuminti de astă dată chiar pe firul *Coloanei fără sfârșit* - așa cum inspirat le întrezărise cândva la Târgu Jiu însuși Brâncuși: "Cette Colonne sans fin annelée, ascensionnelle, chapelet de prières" - precum subtil îi tălmăcea gândul un fervent al lui admirator?

Barbu Brezianu

Prăvălia "La steaua colorată" din Craiova, deasupra căreia a locuit Brâncuși în 1902. Astăzi dărămată.

Primul cutremur anticomunist major:

23 octombrie - 4 noiembrie 1956,

Revoluția ungară din 1956 și România

Florin Constantiniu

Cu patruzeci de ani în urmă, pe măsura desfășurării revoluției ungare (23 octombrie - 4 noiembrie 1956), în țările din spatele cortinei de fier, lăsată de Uniunea Sovietică peste zona sa de hegemonie, renăște speranța într-o posibilă eliberare. Mișcările de la Berlin (17 iunie 1953) și Poznan (28 iunie 1956) fuseseră rapid reprimare de ocupantul sovietic și, respectiv, de armata polonă. În această din urmă țară, tulburările de la Poznan au declanșat o criză care a zguduit conducerea partidului comunist și l-a propulsat în vârful ierarhiei pe Władysław Gomułka, victimă a represiei din perioada stalinistă. Ridicat pe creasta unui uriaș val de popularitate - în care sentimentele rusofobe erau foarte puternice - Gomułka a păstrat controlul integral; el nu a tolerat nici o altă forță politică în afara partidului comunist și a multiplicat asigurările date Moscovei că Polonia rămâne fidelă Pactului de la Varșovia.

În Ungaria, evenimentele au luat un curs cu totul deosebit: sub presiunea insurgentilor, la 27 octombrie, s-a constituit primul guvern de coaliție, în care, alături de comunisti, au intrat și reprezentanții vechilor partide, suprimate de regimul comunist. Reaparitia pluralismului politic a fost urmată la 1 noiembrie de hotărârea lui Nagy Imre de a scoate Ungaria din Pactul de la Varșovia și de a-i proclama neutralitatea.

Pluripartidismul și dislocarea blocului sovietic au fost cele două sfidări lansate de revoluția ungară, care au zguduit întreg "sistemul socialist".

Un seism politic

Unda de șoc a atins și România. Gheorghe Gheorghiu-Dej se întorse de la Congresul al XX-lea al PCUS - unde în cadrul unei ședințe secrete (25 februarie 1956), N.S. Hrușciov prezentase un raport despre crimele lui Stalin - hotărât să nu urmeze noul curs - cel al destalinizării - imprimat de Moscova. El a declarat că, în România, o dată cu eliminarea grupului Ana Pauker - Vasile Luca - Teohari Georgescu (1952) fuseseră înlăturați exponenții practicilor staliniste și că gratie lui nu era nimeni de reabilitat post-mortem în România. În realitate, Gheorghiu-Dej fusese asociat la toate ororile perioadei staliniste, continuate și după înlăturarea celor trei rivali în 1952. Mai mult, Gheorghiu-Dej ordonase în 1954 executarea lui Lucretiu Pătrășcanu și Remus Koffler, singurele executii de lideri comunisti în Europa de Est, după moartea lui Stalin!

Îndată după întoarcerea de la Congresul al XX-lea al PCUS, Gheorghiu-Dej avusese de înfruntat atacul lui Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi, ei înșiși doi stalinisti, dar deghizați - în lupta pentru putere - în liberali, deveniți critici acerbi ai practicilor "micului Stalin" de la București.

Sprâjinit de ceilalți membri ai Biroului Politic, Dej a izbutit să câștige prima repriză a confruntării, dar nu i-a putut elimina din Biroul Politic și din Comitetul Central pe cei doi rebeli decât în anul următor.

Evenimentele din Polonia și, mai ales, revoluția ungară au alarmat conducerea comunistă de la București, ostilă destalinizării. Când, însoțit de Malenkov, Hrușciov a venit la București pentru a discuta - în cadrul unui "turneu" de explicații - cu Gheorghiu-Dej și Todor Jivkov, intervenția militară sovietică în Ungaria, Gheorghiu-Dej - ca și Jivkov - a sprijinit călduros decizia, ambii oferind participarea trupelor lor. Fată de ardoarea "intervenționistă" a lui Dej, Hrușciov a amintit, în glumă, de ocuparea Budapestei de către armata română în 1919.

Tot la Timișoara

Încă înainte de venirea lui Hrușciov, la 30 octombrie, cuprins de panică, din cauza evoluției situației din Ungaria și de tulburările studentesti de la Timișoara, Biroul Politic a hotărât crearea unui Comandament General, condus de Emil Bodnăraș și alcătuit, pe lângă acesta, din Nicolae Ceaușescu, Alexandru Drăghici și Leontin Sălăjan. În Hotărârea Biroului Politic se arăta că acest Comandament "va avea dreptul de a lua orice măsuri (...) inclusiv dreptul de a ordona deschiderea focului dacă este necesar".

Rapoartele zilnice despre starea de spirit a populației dezvăluiau creșterea tensiunii și a nemulțumirii în rândurile populației. La Timișoara, în mediile studentesti, și la Cluj, în cele ale intelectualilor maghiari, solidaritatea cu revoluția ungară și formularea

propriilor revendicări au căpătat formele cele mai explicite.

Reproducem după memoriile lui Aurel Baghiu (*Printre gratii*, Cluj-Napoca, 1995, p.11) memoriul studenților timișoreni:

"Memoriu

Studenții timișoreni, întruniți în adunare generală cer CC al PMR (Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român), și guvernului Republicii Populare Române să ia notă de prezentul memoriu și să-l satisfacă pentru a se evita cele întâmplate în Ungaria:

1. Retragerea imediată a trupelor sovietice din țară.
 2. Relații economice cu toate țările, inclusiv capitaliste.
 3. Publicarea în presă a tuturor condițiilor în care se încheie orice convenție economică.
 4. Lichidarea în fapt a «cultului personalității» lui Stalin.
 5. Scoaterea limbii ruse ca materie obligatorie din învățământul superior.
 6. Reducerea marxismului.
 7. Burse pentru toți studenții.
 8. Desființarea cotelor pentru țărani.
 9. Mărirea salariilor pentru muncitori.
 10. Revizuirea normelor de lucru care ruinează clasa muncitoare.
 11. Desființarea impozitelor pe salarii.
 12. Autonomia universitară.
- Data: 30 octombrie 1956, Timișoara.
Semnat: Studenții Timișoreni."

Împotriva studenților a fost folosită armata: asupra lor s-a tras și s-au făcut masive arestări.

Intervenția militară sovietică, declanșată la 4 noiembrie, și pasivitatea Occidentului au pecetluit soarta revoluției ungare. "Ordinea a fost restabilită" în Ungaria și, o dată cu ea, controlul apăsător al Moscovei asupra țărilor-satelite. Documentele din fostele arhive sovietice, date de curând la lumină, arată că, la 30-31 octombrie, unii dintre liderii de la Kremlin considerau Ungaria pierdută pentru URSS și se resemnau chiar cu această diminuare a zonei sovietice de influență.

Asigurările date de SUA că Washingtonul nu va profita de tulburările din sfera de hegemonie sovietică precum și criza Suezului au încurajat Kremlinul să treacă la reprimarea brutală a revoluției ungare. Practicând ceea ce se numește "If-History" (ce s-ar fi întâmplat dacă?) se poate presupune că victoria revoluției ungare ar fi declanșat o reacție în lanț care va fi dus la dezagregarea sferei de influență sovietică din Europa de Est și s-ar fi făcut astfel economie de peste trei decenii de comunism. Dar... n-a fost să fie!

La 40 de ani după eveniment

Ion Varlam

La 5 noiembrie se împlinesc 40 de ani de la declanșarea represiei consecutive a evenimentelor din Ungaria. Sunt, în general, foarte puțin cunoscute reacțiile pe care le-au stârnit la noi în țară evenimentele de la Poznan și de la Budapesta - și ne referim totodată la cele guvernamentale și la cele ale populației.

Totul trebuie plasat în contextul internațional al momentului - căruia îi era tributara starea de spirit a unei opinii publice care mai credea încă vădit că "vor veni Americanii să ne elibereze", așa cum au eliberat în 1944-1945 Europa de nemți. În 1955, avusesse loc conferința dintre foștii Aliați, inaugurând scurta perioadă de trecere de la Războiul Rece la "coexistența pașnică" caracterizată de jurnaliști ca fiind de "spiritul Genevei" - după numele orașului care a inaugurat viitoarea modă a "întâlnirilor la nivel înalt" (din care noua slugărmărie a presei a făcut "summituri", după ce le numise "reuniuni la vârf"). Îndată după această conferință, în septembrie 1955, s-a dat o importantă armistie - prima de după război - în România, Ungaria și Bulgaria, mii de "criminali de război" și alte categorii de deținuți politici ieșind din închisori.

Concomitent, "fostul călău" Tito primea vizita spășiiților diurni ai Kremlinului - maresalul Bulganin și Nikita Hrușciov, doritori să reia "vechea prietenie".

Studenți și muncitori au capturat un tanc sovietic

Cartierul general al poliției secrete este luat cu asalt

Presă comunistă devenise mai puțin virulentă, atacurile contra Occidentului făcându-se mai subtile dacă nu mai convingătoare. Dacă nimeni nu lua ad literam afirmațiile campaniei de "destalinizare", exista totuși o speranță de "liberalizare" bazată pe credința în concesii pe care "rușii au fost obligați să le facă", speranță întreținută de posturile de radio Londra, Vocea Americii, Paris și Europa Liberă. Credința fermă pe care aceste posturi o întrețineau - și anume că puterile occidentale "așteptau doar scânteia unei revolte" pentru a ne salva de ruși - lăsa o foarte mică șansă scepticismului lucid pe care-l propovăduiau adevărații cunoscători ai mentalității apusene.

Cele petrecute la Poznan la început de octombrie, cu rezultatul cunoscut, au conferit evenimentelor din Ungaria rolul acelei "scânteii" - atât de "așteptate" de către Occident! - capabile de a incendia întregul imperiu european al sovietelor. Faptul că "vor interveni Americanii" devenise atunci "o evidentă". Atât de mare era entuziasmul încât cele ce se petreceau în Egipt scăpau cu totul atenției opiniei publice românești.

Vom trece, pe scurt, în revistă repercusiunile pe care le-a avut la noi revoluția ungară din 1956, trăgând mai apoi concluziile relative la acest eșec.

Deși faptele sunt indisociabile de represaliile cărora le-au dat naștere, vom analiza, pe rând, cele petrecute și măsurile luate de către autorități.

Arestat în noaptea de 8 spre 9 noiembrie 1956, am cunoscut în cursul detenției - la Jilava, la Gherla și în lagărele de muncă din Delta și din Balta Brăilei - ca și în deportare, în Bărăgan, pe mai toți protagoniștii multiplexului "mișcării" generate de evenimentele din Ungaria. Am recurs aici la cuvântul "mișcări" pentru că, pe de o parte nu a fost vorba de manifestări individuale, iar pe de alta caracterul spontan și imediat al reacțiilor ne interzice folosirea termenului "organizație" - cât și a derivatele acestuia.

Nu înseamnă însă că nu a existat nici o metodă și că nu au avut loc concertări. Prima categorie de arestați - căreia-i aparțineam - era formată din "agitatori", (vizati de art. 327 al CP), adică din persoane, care au discutat și comentat public ori numai de față cu martori cele ce se petreceau la Budapesta) - și trebuie subliniat că prin carenta guvernului se instalase o atmosferă de încredere atât de mare încât "toată lumea" comenta, extrem de puțin fiind cei care aveau curajul să exprime în acele zile poziții pro-sovietice.

A doua categorie - mult mai